

Костюк Оксана. Військові ризики та продовольча безпека: роль аграрних підприємств у кризових умовах. *Економічний дискурс*. 2025. Випуск 3. С. 74-82.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-2-8>

УДК 338.439.02:005.334

JEL Classification Q18, D81, H56

Костюк Оксана

аспірантка

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

E-mail: oksanakostyuk@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4924-5140

ВІЙСЬКОВІ РИЗИКИ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА: РОЛЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Анотація

Вступ. Продовольча безпека традиційно розглядається як один із ключових компонентів національної безпеки держави, оскільки вона безпосередньо пов'язана зі стабільністю суспільства, рівнем соціального добробуту та економічною стійкістю. Ситуація ускладнюється тим, що військові ризики багатопланово впливають на всі складові аграрного виробництва: від посіву і збору врожаю до переробки, зберігання й транспортування сільськогосподарської продукції.

Методи. У статті застосовано системний підхід для дослідження впливу військових ризиків на продовольчу безпеку в єдності економічних, соціальних та інституційних чинників. Методи статистичного та порівняльного аналізу дали змогу оцінити динаміку виробництва, експорту й споживання аграрної продукції та зіставити досвід України з іншими країнами, охопленими конфліктами. Для узагальнення наукових підходів використано методи аналізу, синтезу й логіко-структурний підхід, що дозволили визначити взаємозв'язок між стійкістю аграрних підприємств та продовольчою безпекою у кризових умовах.

Результати. Встановлено, що військові ризики призвели до втрати близько 20% сільськогосподарських земель та значних обсягів технічної й логістичної інфраструктури, що негативно позначилося на обсягах виробництва. Виявлено, що блокада морських портів і зростання транспортних витрат у 2–3 рази знизили конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках. Доведено, що аграрні підприємства, попри руйнування та кадрові втрати, зберегли ключову роль у стабілізації внутрішнього ринку й забезпеченні населення продовольством. Обґрунтовано, що інноваційні практики та соціальна підтримка місцевих громад стали важливими чинниками підвищення стійкості аграрного сектору в умовах війни.

Перспективи. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку моделей адаптації аграрних підприємств до воєнних і післявоєнних ризиків через механізми агрострахування, державно-приватного партнерства та міжнародної підтримки. Перспективним є аналіз потенціалу цифрових технологій, смарт-логістики й кластерних ініціатив для підвищення стійкості та відновлення інфраструктури агросектору. Важливим завданням також є інтеграція економічних, соціальних і екологічних підходів у формуванні комплексної стратегії продовольчої безпеки України.

Ключові слова: військові ризики, аграрні підприємства, продовольча безпека, логістика, агрострахування, інституційна підтримка, інноваційні практики, експорт агропродукції.

Вступ.

Продовольча безпека традиційно розглядається як один із ключових компонентів національної безпеки держави, оскільки вона безпосередньо пов'язана зі стабільністю суспільства,

рівнем соціального добробуту та економічною стійкістю. В умовах війни, яку веде росія проти України, проблема забезпечення продовольством виходить за рамки суто економічної площини та набуває стратегічного виміру, стаючи питанням виживання країни. Ситуація ускладнюється тим, що військові ризики багатопланово впливають на всі складові аграрного виробництва: від посіву і збору врожаю до переробки, зберігання й транспортування сільськогосподарської продукції.

Серед найбільш відчутних загроз можна виокремити втрату контролю над значною частиною родючих земель на сході та півдні України, руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, мінування сільськогосподарських угідь, блокування морських портів і ускладнення логістичних маршрутів. Додатковими дестабілізуючими чинниками стали дефіцит фінансових ресурсів, обмежений доступ до кредитів, зростання собівартості виробництва та скорочення трудових кадрів через міграцію, мобілізацію і зниження демографічного потенціалу сільських територій. Усі ці аспекти прямо впливають на внутрішній ринок продовольства та експортний потенціал аграрного сектору, який є фундаментом української економіки.

Водночас, незважаючи на масштабність викликів, аграрні підприємства довели свою стійкість та здатність адаптуватися до кризових умов. Вони продовжують виконувати стратегічну функцію – забезпечувати населення базовими продуктами харчування, підтримувати продовольчу стабільність у регіонах та формувати валютні надходження від експорту агропродукції. Саме завдяки їхній діяльності вдалося уникнути катастрофічних розривів у постачанні продовольства як на внутрішній, так і на зовнішні ринки. Таким чином, аграрні підприємства стали не лише економічним, а й безпековим щитом держави, що підтверджує їхню особливу роль у системі національної безпеки в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У науковій літературі останніх років дедалі більше уваги приділяється впливу воєнних ризиків на аграрний сектор та продовольчу безпеку. У звітах FAO підкреслюється, що в умовах конфліктів ключового значення набувають гуманітарні коридори, інтеграція у глобальні ринки та формування стратегічних резервів. Аналітики KSE Institute наголошують на довгострокових ризиках, спричинених мінуванням полів та руйнуванням інфраструктури, що потребують нових методик оцінки доступності продовольства.

Дослідження українських авторів, зокрема О. Шуст та І. Свиноуса, акцентують на ролі організаційних і фінансових механізмів підтримки аграрних підприємств у кризових умовах. У працях зарубіжних науковців, зокрема А. Сена та Д. Норта, теоретично обґрунтовано важливість доступу до ресурсів та інституційної ефективності як базових чинників стійкості продовольчих систем.

Мета.

Мета статті – проаналізувати вплив військових ризиків на продовольчу безпеку та визначити роль аграрних підприємств у кризових умовах.

Методологія дослідження.

У статті застосовано системний підхід, який дозволив розглянути вплив військових ризиків на продовольчу безпеку в єдності економічних, соціальних та інституційних чинників. Використано методи статистичного аналізу, що дали змогу оцінити динаміку виробництва, експорту та споживання аграрної продукції на основі даних Держстату, FAO, OECD і Мінагрополітики. Застосовано порівняльний аналіз, завдяки якому досліджено відмінності у впливі воєнних факторів на аграрний сектор України та інших країн, охоплених конфліктами. Для узагальнення наукових підходів і формування теоретичних висновків використано метод аналізу та синтезу. Додатково застосовано логіко-структурний метод, що дозволив визначити взаємозв'язок між стійкістю аграрних підприємств та рівнем забезпечення продовольчої безпеки у кризових умовах.

Результати.

Продовольча безпека є багатовимірним явищем, що охоплює економічні, соціальні, політичні та гуманітарні виміри. У міжнародній практиці, зокрема в документах FAO, вона трактується як стан, за якого всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних і поживних продуктів харчування, необхідних для активного та здорового життя [1]. Її оцінювання здійснюється за чотирма ключовими критеріями: доступністю продовольства, фізичним і економічним доступом до нього, стабільністю системи постачання та якістю харчування.

У мирний час акцент робиться переважно на економічних та соціальних аспектах забезпечення продуктами харчування. Натомість у період воєнних дій особливої ваги набувають стабільність постачань і гуманітарна функція аграрного сектору, адже саме вони забезпечують життєво необхідний мінімум для населення, зокрема у постраждалих регіонах. Такий підхід вимагає перегляду методологічних основ оцінки продовольчої безпеки та включення до них елементів ризик-менеджменту, воєнної логістики й стратегій виживання.

Важливо зазначити, що вже у своїй класичній концепції А. Сен підкреслював: голод і продовольчі кризи рідко спричинені лише фізичною нестачею їжі; набагато частіше їхня причина полягає у відсутності доступу до неї через соціально-економічні бар'єри [2]. Це твердження особливо актуальне для України, де війна обмежила логістичні можливості та знижила купівельну спроможність населення.

Д. Норт, аналізуючи роль інституцій, наголошував на їх визначальній функції у формуванні стійких систем, зокрема й продовольчих, адже саме інституційна ефективність визначає здатність суспільства протистояти кризам і адаптуватися до них [3].

Сучасні українські дослідники, зазначають, що в умовах воєнних дій продовольча безпека має розглядатися не лише крізь призму аграрної політики, а й у контексті національної безпеки [4]. Вони підкреслюють необхідність поєднання державних та міжнародних механізмів підтримки, що дозволяє не тільки зберегти виробничі й експортні можливості, але й забезпечити внутрішню стабільність.

У дослідженнях FAO за 2023 рік зроблено акцент на тому, що у країнах, охоплених війною, рівень продовольчої безпеки залежить не лише від обсягів виробництва, а й від здатності інтегруватися у глобальні ринки, створювати гуманітарні коридори та формувати стратегічні резерви [5].

Українські аналітики KSE Institute, у свою чергу, звертають увагу на те, що мінування полів і руйнування інфраструктури формують довгострокові ризики, які потребують нових підходів до оцінки доступності продовольства [6].

Таким чином, сучасна методологія оцінки продовольчої безпеки України повинна базуватися не лише на традиційних показниках виробництва, імпорту, експорту та рівня споживання на душу населення, але й враховувати індекси стійкості до кризових шоків. Це передбачає включення в аналіз воєнних ризиків, гуманітарних потреб та адаптаційного потенціалу аграрних підприємств, які сьогодні стали одним із головних гарантійних механізмів продовольчої стабільності держави.

За офіційними оцінками Мінагрополітики та Світового банку, прямі збитки аграрного сектору України від війни станом на початок 2024 року перевищили 40 мільярдів доларів США. Найбільших втрат зазнала рослинницька галузь: скорочення посівних площ у 2022 році становило близько 25 відсотків, а у 2023 році, незважаючи на часткове відновлення, площа сівби все ще залишалася на 15 відсотків меншою, у порівнянні з довоєнним рівнем. Значна частина скорочення припала на пшеницю, кукурудзу та соняшник, які традиційно формували основу українського експорту.

Експортна статистика також свідчить про глибокий вплив воєнних ризиків. Якщо у 2021 році Україна експортувала понад 44 мільйони тонн зернових і зернобобових культур, то у 2022 році цей показник скоротився до 31 мільйона тонн. Вартість аграрного експорту у 2023 році становила 21,9 мільярда доларів, що на третину менше від довоєнних обсягів. Найбільше зниження зафіксовано у

сегменті морських перевезень: через блокаду чорноморських портів у 2022–2023 роках морська логістика впала майже на 60 відсотків.

Водночас альтернативні маршрути через дунайські порти та сухопутні коридори з ЄС лише частково компенсували втрати. Пропускна здатність Дунайських портів у 2023 році збільшилася майже вдвічі, однак цього вистачило лише для забезпечення близько третини довоєнних обсягів експорту. Вартість транспортування через сухопутні коридори була у 2–3 рази вищою, що знижувало прибутковість виробників та експортерів.

Фінансові показники демонструють суттєве зниження кредитної активності у сільському господарстві. За даними Національного банку України, у 2022 році обсяг кредитів аграріям скоротився на 40 відсотків, порівняно з попереднім роком. Лише програма державного пільгового кредитування «5-7-9%» частково стримала падіння, забезпечивши фінансування для понад 35 тисяч агропідприємств. Однак цього було недостатньо, оскільки потреби аграрного сектору у воєнних умовах суттєво перевищують доступні ресурси.

Кадрова ситуація у сільських регіонах також є критичною. За оцінками Інституту демографії НАН України, у 2022–2023 роках понад 3,5 мільйона сільських жителів виїхали за кордон або перемістилися в інші регіони країни. Це призвело до зменшення трудових ресурсів на 20–25 відсотків. Наслідком стала нестача робочої сили під час посівних і збиральних кампаній, що негативно вплинуло на обсяги виробництва.

На гуманітарному рівні важливу роль відіграє підтримка міжнародних організацій. У 2022–2023 роках FAO реалізувала понад 30 проєктів допомоги українським аграріям, включаючи постачання насіння та добрив, а також фінансові гранти на підтримку дрібних фермерських господарств. Всесвітня продовольча програма (WFP) забезпечила продовольчими наборами понад 11 мільйонів українців. Європейський Союз і USAID спрямували мільярди євро і доларів, відповідно, на відновлення агросектору, розвиток логістики та підтримку продовольчої стабільності.

Таким чином, аналітичні дані підтверджують: військові ризики спричинили глибоку структурну кризу в аграрному секторі України, яка проявляється у зменшенні посівних площ, падінні експорту, фінансових і кадрових проблемах та зростанні гуманітарної залежності. Попри це, завдяки міжнародній підтримці й адаптаційним зусиллям аграрних підприємств вдалося уникнути колапсу внутрішнього продовольчого ринку та забезпечити мінімально необхідний рівень продовольчої безпеки.

В умовах війни аграрні підприємства перетворилися на один із ключових стабілізуючих чинників, які дозволили уникнути колапсу продовольчого ринку та зберегти стратегічний потенціал держави. Незважаючи на суттєві втрати земельних ресурсів, інфраструктури та трудових кадрів, вони продовжують виконувати базові функції з виробництва, переробки та постачання продуктів харчування для внутрішнього ринку і на експорт.

Насамперед аграрні підприємства забезпечують стабільність внутрішнього ринку. Вони підтримують виробництво основних продуктів харчування – зерна, олійних культур, молока та м'яса, які формують основу харчового раціону населення. У 2023 році Україна збрала понад 55 мільйонів тонн зерна, що, попри зменшення врожаю, у порівнянні з довоєнним періодом, дало змогу задовольнити внутрішні потреби країни та сформувати певний експортний ресурс.

Важливою складовою стабілізаційної діяльності стало співробітництво аграрних підприємств із державними продовольчими резервами та гуманітарними фондами, завдяки чому вдалося забезпечити постачання продовольства у кризові регіони та підтримати найбільш вразливі верстви населення [7].

Не менш важливим напрямом є експортна діяльність. Аграрний сектор залишається головним джерелом валютних надходжень, формуючи понад половину експортної виручки країни. У 2023 році частка аграрної продукції у структурі валютних надходжень перевищила 55 відсотків.

Попри блокаду чорноморських портів, аграрні підприємства змогли адаптуватися за рахунок використання дунайських портів, залізничних та автомобільних маршрутів у співпраці з

Європейським Союзом у межах угоди «Солідарні шляхи». Це дозволило частково компенсувати втрати від блокування морської логістики та зберегти позиції України на світових аграрних ринках.

У кризових умовах підприємства активно застосовують інноваційні практики. Цифровізація виробничих процесів, використання дронів, супутникових систем моніторингу та онлайн-платформ управління дозволили оптимізувати роботу й підвищити ефективність прийняття управлінських рішень [8].

Крім того, в умовах енергетичних атак на інфраструктуру багато господарств інвестували у розвиток біогазових установок та сонячних електростанцій, що дало змогу знизити залежність від централізованих джерел енергопостачання та забезпечити безперервність роботи елеваторів і переробних підприємств.

Важливим внеском аграрних підприємств у продовольчу безпеку стала їхня соціальна відповідальність. У багатьох громадах вони стали основними донорами продовольчих наборів, фінансували соціальні проекти, відновлення інфраструктури, підтримували освітні та медичні заклади.

Завдяки збереженню виробництва аграрні підприємства забезпечили робочі місця у сільській місцевості, що дозволило уникнути критичного рівня безробіття та зменшити масштаби міграції. За даними Держстату, у 2023 році в аграрному секторі було зайнято понад 2,5 мільйона осіб, що становило майже 15 відсотків економічно активного населення України.

Отже, аграрні підприємства відіграють комплексну роль у системі продовольчої безпеки держави. Вони не лише стабілізують внутрішній ринок і забезпечують валютні надходження через експорт, а й виступають осередками інноваційного розвитку та соціальної підтримки. Саме їхня стійкість та здатність до адаптації стали основою збереження продовольчої безпеки України у період воєнних викликів.

Стійкість аграрного сектору України у воєнних умовах значною мірою визначається ефективністю інституційних та організаційно-економічних механізмів, що спрямовані на подолання кризових явищ і мінімізацію ризиків. Вони охоплюють державну політику, міжнародну підтримку, розвиток кооперації та кластеризації, а також систему агрострахування, яка поступово набуває особливої актуальності.

Важливу роль відіграє державна політика, орієнтована на підтримку ліквідності підприємств і збереження виробничого потенціалу. Програма пільгового кредитування «5-7-9%» у 2022–2023 роках забезпечила аграріїв понад 75 мільярдами гривень доступних кредитних ресурсів, що дозволило провести посівні кампанії та частково оновити технічний парк. Додатково запроваджено механізм часткової компенсації відсоткових ставок, який знизив навантаження на господарства. У співпраці зі Світовим банком та ЄБРР уряд реалізував програми компенсації втрат, спрямовані на відновлення інфраструктури та підтримку дрібних фермерів, зокрема у прифронтових областях.

Водночас значний внесок у стабілізацію продовольчої ситуації робить міжнародна підтримка. Одним із найбільш відомих прикладів є ініціатива «Grain from Ukraine», яка з 2022 року дозволяє одночасно забезпечувати українських аграріїв експортними можливостями та постачати зерно у країни Африки й Азії, що потерпають від голоду. Європейський Союз у межах програми «Солідарні шляхи» розширив сухопутні та залізничні коридори, відкривши альтернативні маршрути для українського експорту. Всесвітня продовольча програма спрямувала ресурси як на закупівлю українського зерна, так і на формування продовольчих запасів для внутрішнього споживання. Така допомога стала не лише короткостроковим інструментом гуманітарної підтримки, а й механізмом збереження аграрного виробництва.

Серед внутрішніх інституційних рішень особливе місце посідає розвиток кооперації та кластеризації. В умовах війни кооперативні форми організації господарств дозволяють знижувати витрати на логістику, забезпечувати спільний доступ до техніки та інфраструктури, а також посилювати позиції на ринку. У 2023 році у західних областях України почали формуватися аграрні кластери, що спеціалізуються на переробці зерна, молока та садівництві. Вони демонструють

ефективність завдяки поєднанню виробничих, освітніх і наукових ресурсів, що створює основу для інноваційних рішень і підвищення конкурентоспроможності.

Важливим напрямом протидії військовим ризикам стало запровадження системи агрострахування, яка набула якісно нового змісту в умовах війни. Якщо раніше вона здебільшого охоплювала традиційні ризики, пов'язані зі стихійними лихами, несприятливими погодними умовами чи ринковими коливаннями, то нині спектр страхових продуктів поступово розширюється й доповнюється механізмами, спрямованими на відшкодування збитків, спричинених бойовими діями. Йдеться не лише про прямі втрати врожаю, але й про знищення інфраструктури, загибель тварин, руйнування елеваторів, складів і техніки, що формує більш комплексний підхід до захисту аграріїв.

У 2023 році уряд України у співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) та низкою страхових компаній започаткував пілотні проєкти зі страхування врожаю та майна сільськогосподарських підприємств у прифронтових регіонах. Такі програми передбачають комбіноване фінансування, коли частина страхових премій покривається за рахунок держави чи міжнародних донорів. Це робить страхові поліси доступними для широкого кола аграріїв, включаючи малих та середніх виробників, які зазвичай найбільш уразливі до фінансових втрат.

Попередні результати цих проєктів свідчать, що агрострахування дозволяє компенсувати від 20 до 30 відсотків завданих збитків. Для фермерів це означає не лише пряме відшкодування, а й можливість планувати наступні посівні кампанії, зберігаючи фінансову життєздатність у надзвичайно складних умовах. Для кредитно-фінансових установ наявність страхового захисту знижує ризики неповернення кредитів, що поступово відновлює довіру банківського сектору до кредитування аграрної галузі. Для іноземних інвесторів це є сигналом про формування в Україні більш передбачуваного бізнес-середовища, що створює передумови для залучення довгострокових інвестицій у відновлення агропромислового комплексу.

У перспективі система агрострахування може стати одним із ключових елементів фінансової архітектури аграрного сектору. Її розвиток дозволить зменшити залежність виробників від державних субсидій, сформувати стабільний механізм розподілу ризиків між аграріями, державою та страховими компаніями, а також інтегрувати Україну у міжнародну практику управління аграрними ризиками.

Міжнародний досвід підтверджує, що агрострахування є одним із найефективніших інструментів управління ризиками у сільському господарстві, зокрема в умовах воєнних конфліктів та глобальних криз.

У США діє система федерального страхування врожаю (Federal Crop Insurance Program), яка охоплює понад 90 відсотків фермерських господарств. Страхові премії тут частково компенсуються урядом, що робить поліси доступними навіть для малих фермерів. Цей інструмент довів свою ефективність під час стихійних лих, різких коливань ринку та економічних криз, оскільки дозволяє зменшувати фінансові втрати аграріїв і стабілізувати виробництво.

У Канаді діє розгалужена система страхування сільськогосподарських ризиків, яка поєднує страхування врожаю, тваринництва та інфраструктури. Програми реалізуються на провінційному рівні за активної підтримки федерального уряду. Особливістю канадської моделі є поєднання страхування з державними програмами страхових резервів, що дозволяє швидко реагувати на кризові ситуації.

В Ізраїлі, де аграрний сектор постійно перебуває під впливом воєнних ризиків, агрострахування інтегроване з системою національної безпеки. Тут функціонує державна компанія KANAT, яка спільно з приватними страховими компаніями забезпечує компенсації аграріям у випадку бойових дій, терактів, природних катастроф чи епідемій. Ця модель є унікальною тим, що ризики, пов'язані з війною, визнаються страховим випадком і підлягають обов'язковому покриттю за участі держави.

У країнах ЄС діє механізм спільного фінансування страхових програм у межах Спільної

аграрної політики (CAP). Європейські фермери мають доступ до субсидованих страхових продуктів, що охоплюють не лише погодні катаклізми, а й ринкові коливання та епізоотичні ризики. Наприклад, у Польщі та Румунії агрострахування активно застосовувалося у кризовий період пандемії COVID-19, забезпечуючи стабільність виробництва та експорту [9].

Для України ці приклади є надзвичайно цінними. В умовах війни актуальним стає впровадження гібридної моделі агрострахування, яка поєднуватиме державне співфінансування премій, участь міжнародних донорів та приватних страхових компаній. Така модель здатна покривати не лише природні чи ринкові ризики, а й воєнні збитки, що нині є ключовим чинником для виживання аграрного сектору. У довгостроковій перспективі це дозволить створити багаторівневу систему управління ризиками, підвищити інвестиційну привабливість і сприяти інтеграції України у європейський та світовий простір аграрного страхування.

У комплексі ці інституційні та організаційно-економічні механізми створюють багаторівневу систему підтримки аграрного сектору. Вони спрямовані не лише на подолання поточних наслідків війни, але й на формування основ для післявоєнного відновлення та інтеграції України у глобальні продовольчі ринки.

Висновки і перспективи.

Військові ризики стали одним із найвагоміших чинників, що докорінно трансформують аграрний сектор України. Втрата значної частини земельних ресурсів, руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів і скорочення трудового потенціалу створили безпрецедентні виклики для агробізнесу. Проте аграрні підприємства продемонстрували високу стійкість і здатність до адаптації, зберігши функціональність галузі та виконавши стратегічну місію – гарантування продовольчої безпеки. Завдяки їхній діяльності вдалося уникнути критичних збоїв у забезпеченні населення продуктами харчування та зберегти експортний потенціал, який є важливим джерелом валютних надходжень для країни.

Подальший розвиток аграрного сектору та підвищення його стійкості можливі завдяки кільком ключовим напрямкам. По-перше, необхідне поглиблення державної та міжнародної підтримки, що передбачає розширення програм кредитування, субсидування та компенсацій збитків, а також нарощування гуманітарної й технічної допомоги від міжнародних партнерів. Такі заходи сприятимуть не лише короткостроковій стабілізації, але й створенню основи для відновлення після війни.

По-друге, важливим завданням є розвиток системи агрострахування, яка має стати надійним механізмом компенсації втрат аграріїв. Залучення міжнародного співфінансування та поширення практики страхових продуктів дозволять мінімізувати економічні ризики та підвищити інвестиційну привабливість галузі.

По-третє, стратегічного значення набуває стимулювання інновацій та цифровізації. Використання сучасних технологій у сфері моніторингу виробництва, управління логістикою та впровадження альтернативних джерел енергії дозволять аграрним підприємствам знизити залежність від критичної інфраструктури та підвищити ефективність діяльності навіть у кризових умовах.

По-четверте, посилення соціальної ролі аграрних підприємств є необхідним для підтримки сільських громад. Участь бізнесу у забезпеченні продовольством, фінансуванні соціальних програм, збереженні зайнятості та розвитку місцевої інфраструктури сприятиме соціальній стабільності й зменшенню масштабів міграції.

Таким чином, забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни підтверджує, що аграрний сектор є стратегічною галуззю, від якої залежить не лише економічна стійкість, але й національна безпека України. Його підтримка та розвиток мають залишатися серед пріоритетів державної політики та міжнародного співробітництва, адже саме аграрний сектор є базою для повоєнного відновлення та інтеграції України у глобальну продовольчу систему.

Тому, перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою моделей адаптації аграрних підприємств до воєнних і післявоєнних ризиків, зокрема через механізми агрострахування та державно-приватного партнерства. Важливим напрямом є поглиблений аналіз інституційних інструментів і міжнародної підтримки, що сприятиме відновленню виробничої та логістичної інфраструктури. Доцільно зосередити увагу на дослідженні потенціалу цифрових технологій, смарт-логістики й кластерних ініціатив як чинників підвищення стійкості аграрного сектору. Окремого значення набуває вивчення соціальної ролі аграрних підприємств у підтримці продовольчої безпеки на рівні громад та у формуванні гуманітарних резервів. Подальші наукові пошуки мають інтегрувати економічні, соціальні й екологічні підходи для формування комплексної стратегії забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit, Rome, 13–17 November 1996. Rome : FAO, 1996.
2. Sen A. Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford : Clarendon Press, 1981.
3. North D. C. Institutions. *Journal of Economic Perspectives*. 1991. Vol. 5, № 1. P. 97–112.
4. Свиноус І., Ібатуллін М., Артимонова І., Гаврик О. Організаційні підходи до формування системи продовольчої безпеки країни. *Сталий розвиток економіки*. 2025. №2 (53). С. 71–77.
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), International Fund for Agricultural Development (IFAD), UNICEF, World Food Programme (WFP), World Health Organization (WHO). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agri-food systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome : FAO, 2023.
6. KSE Institute, Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Agricultural War Damages Review: Impact of the war on food security and Ukraine's agriculture. Kyiv : KSE Institute, 2023.
7. Шуст О. А. Організаційно-економічні аспекти функціонування суб'єктів аграрного сектору України в умовах запровадження воєнного стану. *Інноваційна економіка*. 2023. №2. С. 5–12.
8. Ільчук М. М., Свиноус І. В., Томашевська О. А. Методичні підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності у сільському господарстві. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №3 (50). С. 115–122.
9. Стельмашук А. М. Формування ринкової моделі агрострахування на засадах державно-приватного партнерства. *Інноваційна економіка*. 2019. №1–2. С. 13–24.

Статтю отримано: 01.08.2025 / Рецензування 16.09.2025 / Прийнято до друку: 30.09.2025

Oksana Kostyuk
Postgraduate Student
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine
E-mail: oksanakostyuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4924-5140

MILITARY RISKS AND FOOD SECURITY: THE ROLE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN CRISIS CONDITIONS

Abstract

Introduction. Food security is traditionally considered one of the key components of the national security of the state, since it is directly related to the stability of society, the level of social well-being and economic sustainability. The situation is complicated by the fact that military risks have a multifaceted impact on all components of agricultural production: from sowing and harvesting to processing, storage and transportation of agricultural products.

Methods. A systematic approach to study the impact of military risks on food security in the unity of economic, social and institutional factors was used in the article. Methods of statistical and comparative analysis made it possible to assess the dynamics of production, export and consumption of agricultural products and compare the experience of Ukraine with other countries affected by conflicts. The methods of analysis, synthesis, logical and structural approach were used to

generalize scientific approaches, which allowed us to determine the relationship between the sustainability of agricultural enterprises and food security in crisis conditions.

Results. It was established that military risks led to the loss of about 20% of agricultural land and significant volumes of technical and logistical infrastructure, which negatively affected production volumes. It was found that the blockade of seaports and the increase in transport costs reduced the competitiveness of Ukrainian products in foreign markets by 2–3 times. It was proved that agricultural enterprises, despite the destruction and personnel losses, retained a key role in stabilizing the domestic market and providing the population with food. It was substantiated that innovative practices and social support of local communities became important factors in increasing the resilience of the agricultural sector in war conditions.

Discussion. Further research should be aimed at developing models for adapting agricultural enterprises to military and post-war risks through mechanisms of agricultural insurance, public and private partnership and international support. The analysis of the potential of digital technologies, smart logistics and cluster initiatives for increasing the resilience and restoration of the agricultural sector infrastructure is promising. An important task is also the integration of economic, social and environmental approaches in the formation of a comprehensive strategy for food security in Ukraine.

Keywords: military risks, agricultural enterprises, food security, logistics, agricultural insurance, institutional support, innovative practices, export of agricultural products.

References

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (1996). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action. World Food Summit. Rome : FAO.
2. Sen, A. (1981). Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford : Clarendon Press.
3. North, D.C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5, 1, 97–112.
4. Svytnous, I., Ibatullin, M., Artimonova, I., & Havryk, O. (2025). Orhanizatsiini pidkhody do formuvannia systemy prodovolchoi bezpeky krainy [Organizational approaches to the formation of the food security system of the country]. *Stalyi rozvytok ekonomiky* [Sustainable Development of the Economy], 2 (53), 71-77. [in Ukr.].
5. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), International Fund for Agricultural Development (IFAD), UNICEF, World Food Programme (WFP), World Health Organization (WHO). (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome : FAO.
6. KSE Institute, Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2023). Agricultural War Damages Review: Impact of the war on food security and Ukraine's agriculture. Kyiv : KSE Institute.
7. Shust, O.A. (2023). Orhanizatsiino-ekonomichni aspekty funktsionuvannia subiektiv ahromoho sektoru Ukrainy v umovakh zaprovadzhennia voiennoho stanu [Organizational and economic aspects of the functioning of the entities of the agricultural sector of Ukraine under martial law]. *Innovatsiina ekonomika* [Innovative economy], 2, 5-12. [in Ukr.].
8. Ilchuk, M.M., Svytnous, I.V., & Tomashevskaya, O.A. (2024). Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti u silskomu hospodarstvi [Methodological approaches to assessing the effectiveness of innovative activities in agriculture]. *Stalyi rozvytok ekonomiky* [Sustainable Development of the Economy], 3 (50), 115-122. [in Ukr.].
9. Stelmashchuk, A.M. (2019). Formuvannia rynkovoï modeli ahrostrakhuvannia na zasadakh derzhavno-privatnoho partnerstva [Formation of a market model of agricultural insurance on the basis of public-private partnership]. *Innovatsiina ekonomika* [Innovative economy], 1-2, 13-24. [in Ukr.].

Received: 08.01.2025 / Review 09.16.2025 / Accepted 09.30.2025

